

นิพนธ์ต้นฉบับ

**การศึกษาความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติ ในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า
ของผู้บังคับสุนัขทหาร ในกองพันสุนัขทหารแห่งหนึ่ง**

อุบลพรรณ วีระโง้ง, สพ.บ., พ.บ.¹, คทาวัธ คีปรีชา, พ.บ., วท.ม.²,
บุญเต็ม แสงศิษฐ์, พ.บ., ปร.ค.¹, อนุชา ศิริมาลัยสุวรรณ, สพ.บ.³

¹กองตรวจโรคผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า,

²กองส่งเสริมสุขภาพและเวชกรรมป้องกัน กรมแพทยทหารบก,

³ภาควิชาชีวศาสตร์ทางสัตวแพทย์และสัตวแพทย์สาธารณสุข คณะสัตวแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Received: December 18, 2021 Revised: February 11, 2022 Accepted: April 1, 2022

บทคัดย่อ

ที่มาของปัญหา: อาชีพผู้บังคับสุนัขทหารจัดว่าเป็นอาชีพที่ต้องคุ้นเคยใกล้ชิดกับสุนัข มีความเสี่ยงที่จะถูกสุนัขกัด ซึ่งเสี่ยงต่อการเป็นโรคพิษสุนัขบ้า จึงควรมีการศึกษาความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติ ในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในกลุ่มอาชีพนี้

วัตถุประสงค์: เพื่อศึกษาถึงความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติ ในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าของผู้บังคับสุนัขทหารในกองพันสุนัขทหารแห่งหนึ่ง

วิธีการศึกษา: การศึกษานี้ใช้รูปแบบการศึกษาเชิงพรรณนา ณ จุดเวลาใดเวลาหนึ่ง ทำการศึกษาในผู้บังคับสุนัขทหารกองพันสุนัขทหารแห่งหนึ่งที่ได้รับข้อมูลกลับคืนมา จำนวน 124 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามของกรมควบคุมโรค วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ด้วยจำนวนและร้อยละในภาพรวมและจำแนกตามคุณลักษณะประชากรหาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะประชากร และคะแนนรวม โดยใช้การทดสอบของฟิชเชอร์

ผลการศึกษา: กลุ่มศึกษาส่วนมากตอบว่าการล้างแผลด้วยน้ำสะอาด ฟอกสบู่หลายๆ ครั้ง และทายาเบตาดีนช่วยลดปริมาณเชื้อที่บาดแผลได้ (ร้อยละ 77.4) ลูกสุนัขอายุ 2-3 เดือน ต้องพาไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า (ร้อยละ 75.8) สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมทุกชนิด สามารถป่วยเป็นโรคพิษสุนัขบ้าได้ (ร้อยละ 70.2) และลักษณะทางด้านประชากรที่พบว่ามีคะแนนรวมในระดับดีมาก ได้แก่ การศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า (ร้อยละ 47.8) และกำลังศึกษาหลักสูตรผู้บังคับสุนัขทหาร (ร้อยละ 54.8) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ได้แก่ การผ่านการเรียนหลักสูตรผู้บังคับสุนัขทหาร อาชีพก่อนมาเรียนหลักสูตรผู้บังคับสุนัขทหารที่มีความเกี่ยวข้องกับสุนัข ตลอดจนการเลี้ยงสุนัขและแมวที่บ้าน

สรุป: ผลการศึกษาก่อให้เกิดความรู้และทัศนคติรวมทั้งแนวทางปฏิบัติ ในโรคติดต่อร้ายแรงจากสัตว์สู่คน ควรถือเป็นนโยบายในการส่งเสริมกำลังพลให้ปฏิบัติในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าอย่างถูกต้อง

คำสำคัญ: โรคพิษสุนัขบ้า, บุคลากรทางทหาร, สุนัข, การป้องกันควบคุมโรค

ORIGINAL ARTICLE

**Knowledge, Attitude and Practice Regarding Rabies Prevention
in a Military Working Dog Battalion**

Oubonpun Werajong, DVM., M.D.¹, Kathawoot Deepreecha, M.D., MS.²,
Boonterm Saengdidtha, M.D., Ph.D.², Anucha Sirimalaisuwan, DVM.³

¹Out Patient Department, Phramongkutklao Hospital,

²Health promotion and Preventive medicine division, Royal Thai Army Medical Department,

³Department of Veterinary Bioscience and veterinary public health,
Faculty of Veterinary Medicine, Chiang Mai University

ABSTRACT

BACKGROUND : Soldiers in a military working dog battalion both train dogs and experience a high occupational risk of dog bites; thus, they are at a higher risk of contracting rabies.

OBJECTIVE: This study aimed to determine the knowledge, attitude, and practice (KAP) regarding rabies prevention among soldiers in a military working dog battalion.

METHODS: This study employed a cross-sectional design with 124 participants and used a questionnaire provided by the Department of Disease Control. Descriptive statistics using numbers and percentages were applied in general and then classified by population characteristics. Fisher's exact test was used to investigate the association between population characteristics to prevent rabies by total score.

RESULTS: Most of the sample group answered that washing dog bite wounds with water and soap and then applying Betadine to the infection site can reduce Infection (77.4%). Other responses included that puppies need to be vaccinated (75.8%) and that all mammals can be rabid (70.2%). The population characteristics that showed an excellent score were those of the respondents with a Undergraduate or above education (47.8%), and those who were studying the military working dog battalion training program (54.8%). The study revealed several factors associated with the prevention of contracting rabies, including having participated in military dog training programs, having previous employment working with dogs, and being experienced in taking care of personal dogs and cats.

CONCLUSIONS: This study found that KAP and guidelines to prevent rabies, based on the evidence, should be used to develop a policy to prevent members of military dog battalions from contracting rabies.

KEYWORDS: rabies, military personnel, dogs, prevention and control

บทนำ

โรคพิษสุนัขบ้าเป็นโรคติดต่อร้ายแรงจากสัตว์สู่คน¹ ที่มีอัตราการตายร้อยละ 100 ทำให้เกิดการสูญเสียชีวิตทั่วโลกแล้วกว่า 59,000 รายต่อปี² เป็นโรคที่พบมากในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทวีปแอฟริกาและเอเชีย รวมทั้งประเทศไทย รวมทั้งพบว่าเคยเกิดในกองทัพในต่างประเทศ³ ทั้งๆ ที่โรคนี้สามารถป้องกันได้ด้วยการฉีดวัคซีนทั้งแบบก่อนการถูกสุนัขกัดและแบบหลังการถูกสุนัขกัดก็ตาม องค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) ได้เห็นถึงความสำคัญของการกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าในคน จึงได้มีโครงการกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าให้หมดไปในปี พ.ศ. 2573 โดยในประเทศไทยนั้นได้มีการดำเนินโครงการสัตว์ปลอดโรคคนปลอดภัย จากโรคพิษสุนัขบ้า ตามพระปณิธาน ศาสตราจารย์ ดร.สมเด็จเจ้าฟ้าฯ กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี ปี พ.ศ. 2560-2563⁴ กองพันสุนัขทหารแห่งหนึ่งซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดของกรมการสัตว์ทหารบก ที่มีลักษณะการทำงานของบุคลากรในหน่วยที่ต้องสัมผัสกับสุนัข และฝึกสุนัขถึงแม้จะมีอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคล คือปลอกกันกัด สายจูง และถุงมือ บุคลากรในหน่วยนี้มีโอกาสในการสัมผัสกับโรคพิษสุนัขบ้ามากกว่าหน่วยงานอื่น จัดเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูง ดังนั้นบุคลากรในหน่วยนี้จึงควรมี ความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องเหมาะสมในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า จึงเห็นว่าการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการวางแผนและดำเนินงานเพื่อป้องกันโรคและกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าในหน่วยงานเพื่อเป็นการประสานและสนองนโยบายของรัฐบาล ผลการศึกษาที่ได้จะถูกนำเสนอแก่หน่วยงานกองพันสุนัขทหารแห่งหนึ่ง เพื่อนำมาวางแผนการเสริมสร้างความรู้ ทักษะ ในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าต่อไป

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ของผู้บังคับสุนัขทหารในกองพันสุนัขทหารแห่งหนึ่ง

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ใช้รูปแบบการศึกษาเชิงพรรณนา ณ จุดเวลาใดเวลาหนึ่ง (cross sectional descriptive study) โดยการศึกษาได้ผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการพิจารณาโครงการวิจัย กรมแพทย์ทหารบก เลขที่ IARBRTA 1042/2563 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรคือ ผู้บังคับสุนัขทหารในกองพันสุนัขทหารจำนวน 130 คน ซึ่งทั้งหมดเป็นเพศชายและมีการทำงานสัมผัสสุนัขในช่วงสี่ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2560-2563) โดยทำการศึกษาทั้งประชากรทั้งหมด

เครื่องมือวิจัย

แบบสอบถามสำรวจความคิดเห็นประชาชน เรื่องโรคพิษสุนัขบ้าและสำรวจการถูกกัด ปี พ.ศ. 2561 โดยกรมควบคุมโรค⁵ ซึ่งแบบสอบถามมีเนื้อหา 3 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามสำรวจความคิดเห็นประชาชน เรื่องโรคพิษสุนัขบ้า จำนวน 15 ข้อ โดย

ข้อที่ 1,2,3,4,5,7,15 เป็นคำถามเกี่ยวกับความรู้ มีคำตอบเป็น 1-ใช่, 2-ไม่, 3-ไม่แน่ใจ และ 3-ไม่แน่ใจ

ข้อที่ 10,11,12,13,14 เป็นคำถามเกี่ยวกับทัศนคติมีคำตอบเป็น 1-ใช่, 2-ไม่, 3-ไม่แน่ใจ และข้อที่ 13 มีคำตอบเป็น 1-เจ้าหน้าที่สาธารณสุข, 2-เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์, 3-เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล, 4-ตัวแทนและครอบครัว

ข้อที่ 6,8,9 เป็นคำถามเกี่ยวกับการปฏิบัติ ข้อที่ 6 มีคำตอบเป็น 1-ไม่เคย, 2-เคยฉีดครั้งเดียว, 3-ฉีดเป็นประจำทุกปี ข้อ 8 มีคำตอบเป็น 1-ใช่, 2-ไม่, 3-ไม่แน่ใจ และข้อ 9 มีคำตอบเป็น 1-ไม่ทำอะไร, 2-ล้างแผล ใส่ยา และ 3-ล้างแผล ใส่ยา ไปหาหมอ กักสุนัข/แมว ไว้ดูอาการ 10 วัน

ส่วนที่ 2 ลักษณะประชากร ได้แก่ อายุ การศึกษา การผ่านการเรียนหลักสูตรผู้บังคับสุนัขทหาร อายุงานการทำงานสัมผัสสุนัขในรอบสี่ปีที่ผ่านมา ความเกี่ยวข้องกับการเลี้ยงสุนัขก่อนมาเรียนหลักสูตรผู้บังคับสุนัขทหาร และการเลี้ยงสุนัขและแมวที่บ้าน

ส่วนที่ 3 เป็นแบบสำรวจการถูกสุนัขกัดในขณะปฏิบัติหน้าที่ ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 3 ข้อ

ประกอบด้วยประวัติการถูกสุนัขกัด จำนวนครั้งที่ถูกสุนัขกัด การไปพบแพทย์เมื่อถูกกัด-ข่วนและการรับวัคซีน

การเก็บรวบรวมข้อมูล: แจกแบบสอบถามหลังแจ้งวัตถุประสงค์การวิจัยจำนวน 130 คน เพื่อให้ตอบกลับมาโดยสมัครใจ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาถูกบันทึกและวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ด้วยสถิติเชิงพรรณนา คุณลักษณะทางด้านประชากรวิเคราะห์โดยใช้ความถี่ และร้อยละ ข้อมูลคำตอบความคิดเห็นวิเคราะห์ความรู้ทัศนคติ และการปฏิบัติ เกี่ยวกับการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าที่จัดกลุ่มเป็นการตอบถูก และตอบผิด ใช้ค่าความถี่ และร้อยละ คะแนนรวมของคำตอบของ

ตารางที่ 1 ลักษณะประชากรที่ศึกษา

ลักษณะประชากร	จำนวน (ร้อยละ)
อายุ (ปี)	
15-24	40 (32.3)
25-34	68 (54.8)
35-44	14 (11.3)
45-54	2 (1.6)
การศึกษา	
มัธยมต้น	13 (10.5)
มัธยมปลาย หรือ ปวช.	79 (63.7)
อนุปริญญา หรือ ปวส.	9 (7.3)
ปริญญาตรี หรือ สูงกว่า	23 (18.5)
ผ่านการเรียนหลักสูตรผู้บังคับบัญชาทหาร	
ใช่	82 (66.1)
จำนวนปีที่ผ่าน น้อยกว่า 1 ปี	46 (56.1)
1-5 ปี	31 (37.8)
มากกว่า 5 ปี	5 (6.1)
กำลังศึกษาอยู่	42 (33.9)
อายุงาน (ปี)	
น้อยกว่า 1 ปี	70 (56.5)
1-5 ปี	45 (36.3)
มากกว่า 5 ปี	9 (7.2)
อาชีพก่อนมาเรียนหลักสูตรผู้บังคับบัญชาทหาร มีความเกี่ยวข้องกับการเลี้ยงสุนัขหรือไม่	
เคยเลี้ยงสุนัข	90 (72.6)
ไม่เคยเลี้ยงสุนัข	19 (15.3)
ประกอบอาชีพอื่นที่เกี่ยวข้องกับสุนัข	15 (12.1)
ท่านเลี้ยงสุนัข/แมวที่บ้านหรือไม่	
เลี้ยงสุนัข	92 (74.2)
เลี้ยงแมว	9 (7.2)
เลี้ยงสุนัขและแมว	12 (9.7)
ไม่เลี้ยงสุนัขและแมว	11 (8.9)

คำถามทุกข้อถูกจัดเป็น 4 ระดับด้วยช่วงคะแนนที่เท่ากันได้แก่ พอใช้ (0-3 คะแนน) ปานกลาง (4-7 คะแนน) ดี (8-11 คะแนน) และดีมาก (12-15 คะแนน) และวิเคราะห์การแจกแจงความถี่ด้วยการจำแนกตามลักษณะประชากรและนำเสนอด้วยจำนวนและร้อยละ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางด้านประชากรกับคะแนนรวมด้วยการทดสอบของฟิชเชอร์ (Fisher's exact test)

ผลการศึกษา

ผู้บังคับบัญชาทหารตอบแบบสอบถามกลับครบถ้วนทั้งสิ้น 124 คน (ร้อยละ 95.4) มีข้อมูลลักษณะประชากร (ตารางที่ 1)

ลักษณะประชากรของผู้บังคับสุนัขทหาร มีอายุส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 25-34 ปี (ร้อยละ 54.8) ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมปลายหรือ ปวช. (ร้อยละ 63.7) เป็นผู้ผ่านการเรียนหลักสูตรผู้บังคับสุนัขทหาร (ร้อยละ 66.1) ซึ่งส่วนใหญ่เรียนจบมาน้อยกว่า 1 ปี (ร้อยละ 56.1) หรือกำลังศึกษาอยู่ (ร้อยละ 33.9) มีอายุงานน้อยกว่า 1 ปี (ร้อยละ 56.5) ทั้งหมดเป็นผู้ที่ทำงานสัมผัสสุนัขใน 4 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2560-2563) อาชีพก่อนมาเรียนหลักสูตรผู้บังคับสุนัขทหาร มีความเกี่ยวข้องกับการเลี้ยงสุนัข (ร้อยละ 72.6) และ เลี้ยงสุนัขที่บ้าน (ร้อยละ 74.2)

ส่วนข้อมูลประวัติการถูกสุนัขกัดในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่ของผู้บังคับสุนัขทหารซึ่งมีทั้งที่จบการศึกษาแล้วและกำลังศึกษาอยู่ พบว่าร้อยละ 71.8 ไม่เคยถูกสุนัขกัดหรือข่วน และที่เหลือร้อยละ 28.2 เคยถูกสุนัขกัดหรือข่วน โดยส่วนใหญ่ถูกกัดหรือข่วนมากกว่า 2 ครั้ง (ร้อยละ 51.4) ไปพบแพทย์ทุกครั้งและรับวัคซีนตามนัดทุกครั้ง (ร้อยละ 82.9) ไปพบแพทย์ทุกครั้งแต่รับวัคซีนตามนัดไม่ครบตามนัด (ร้อยละ 5.7) ทั้งหมดเนื่องจากฉีดแล้วมีอาการแพ้ ไม่สบายทำให้ไม่ต้องการรับ และไม่เคยพบแพทย์ (ร้อยละ 11.4)

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของผู้ที่ตอบคำถามเรื่องความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า

ข้อ	ข้อความ	ตอบถูก คน (ร้อยละ)	ตอบผิด คน (ร้อยละ)
ความรู้			
1	สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมทุกชนิด สามารถป่วยเป็นโรคพิษสุนัขบ้าได้	87 (70.2)	37 (29.8)
2	สุนัขที่เป็นโรคพิษสุนัขบ้าไม่ต้องมีอาการดุร้ายทุกตัว	40 (32.2)	84 (67.7)
3	สุนัขที่วิ่งออกไปเล่นหรือกัดกับสุนัขนอกบ้าน มีโอกาสติดเชื้อโรคพิษสุนัขบ้าได้	85 (68.5)	39(31.5)
4	ลูกสุนัขอายุ 2-3 เดือน ต้องพาไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า	94 (75.8)	30 (24.2)
5	สุนัขและแมว ฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าเข็มเดียวสามารถหรือไม่สามารถป้องกันโรคได้ตลอดชีพ	76 (61.3)	48 (38.7)
7	หากท่านถูกสุนัขเลีย สัมผัสน้ำลายหรือเลือดสัตว์ โดยผิวหนังไม่มีแผลหรือรอยถลอก ไม่ติดโรคพิษสุนัขบ้า	49 (39.5)	75 (60.5)
15	การเคยไต่ยีนคาถา 5 ย หรือไม่ (อย่าเหยย อย่าเหยียบ อย่าแยก อย่าหยิบ อย่ายุ่ง)	39 (31.5)	85 (68.5)
ทัศนคติ			
10	การล้างแผลด้วยน้ำสะอาด ฟอกสบู่หลายๆ ครั้ง และทายาเบตาดีน ช่วยลดปริมาณเชื้อที่บาดแผลได้	96 (77.4)	28 (22.6)
11	หากท่านฉีดวัคซีนไม่ครบชุด ไม่ตรงตามกำหนดนัด อาจตายได้ ถ้าสุนัขที่มากัดเป็นสุนัขบ้า	77 (62.1)	47 (37.9)
12	คนที่มีการของโรคพิษสุนัขบ้าไม่สามารถรักษาให้หายได้	50 (40.3)	74 (59.7)
13	การพาสัตว์เลี้ยงไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า เป็นหน้าที่ของตัวผู้ตอบแบบสอบถามและครอบครัว	64 (51.6)	60 (48.4)
14	เราไม่ควรนำสุนัขหรือแมวไปปล่อยที่วัดหรือโรงเรียน ถ้าเราไม่สามารถเลี้ยงได้	79 (63.7)	45 (36.3)
การปฏิบัติ			
6	การพาสัตว์เลี้ยงของท่านไปรับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า	73 (58.9)	51 (41.1)
8	หากท่านถูกสุนัขไม่ทราบประวัติ ข่วนที่ผิวหนังเป็นรอยถลอกโดยไม่มีเลือดออก ต้องไปพบแพทย์	70 (56.5)	54 (43.5)
9	เมื่อท่านถูกสุนัข/แมวกัดหรือข่วนจนมีเลือดออก ท่านล้างแผล ใส่ยา ไปหาหมอ กักสุนัข/แมวไว้ดูอาการ 10 วัน	80 (64.5)	44 (35.5)

ในด้านความรู้ในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า พบว่าส่วนใหญ่ทราบว่สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมทุกชนิดสามารถป่วยเป็นโรคพิษสุนัขบ้าได้ (ร้อยละ 70.2) สุนัขที่วิ่งออกไปเล่นหรือกัดกับสุนัขนอกบ้าน มีโอกาสติดเชื้อโรคพิษสุนัขบ้าได้ (ร้อยละ 68.5) ลูกสุนัขอายุ 2-3 เดือน ต้องพาไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า (ร้อยละ 75.8) สุนัขและแมว ฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าเข็มเดียวไม่สามารถป้องกันโรคได้ตลอดชีพ (ร้อยละ 61.3) แต่ยังคงมีความรู้ที่ไม่ถูกต้องคือ ส่วนใหญ่ยังตอบว่าสุนัขที่เป็นโรคพิษสุนัขบ้าต้องมีอาการดุร้ายทุกตัว (ร้อยละ 67.7) หากท่านถูกสุนัขเลีย สัมผัสน้ำลายหรือเลือดสัตว์ โดยผิวหนัง

ไม่มีแผลหรือรอยถลอก สามารถติดโรคพิษสุนัขบ้า (ร้อยละ 60.5) และ ไม่เคยไต่ยีนคาถา 5 ย (ร้อยละ 68.5) ในด้านทัศนคติในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า พบว่าส่วนใหญ่ มีทัศนคติที่ดีว่า การล้างแผลด้วยน้ำสะอาด ฟอกสบู่หลายๆ ครั้ง และทายาเบตาดีน ช่วยลดปริมาณเชื้อที่บาดแผลได้ (ร้อยละ 77.4) หากฉีดวัคซีนไม่ครบชุด ไม่ตรงตามกำหนดนัด อาจตายได้ ถ้าสุนัขที่มากัดเป็นสุนัขบ้า (ร้อยละ 62.1) การพาสัตว์เลี้ยงไปฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า เป็นหน้าที่ของตัวผู้ตอบแบบสอบถามและครอบครัว (ร้อยละ 51.6) เราไม่ควรนำสุนัขหรือแมวไปปล่อยที่วัดหรือโรงเรียนได้ ถ้าเราไม่

สามารถเลี้ยงได้ (ร้อยละ 63.7) แต่ยังมีทัศนคติที่ไม่ดีที่ว่า คนที่มีอาการของโรคพิษสุนัขบ้าสามารถรักษาให้หายได้ (ร้อยละ 59.7)

ในด้านการปฏิบัติในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า พบว่าส่วนใหญ่ได้คะแนนในคำถาม พาส์ตัวเลี้ยงของท่าน

ไปรับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า (ร้อยละ 58.9) หากท่านถูกสุนัขไม่ทราบประวัติ ช่วงที่ผิวหนังเป็นรอย ถลอกโดยไม่มีเลือดออก ต้องไปพบแพทย์ (ร้อยละ 56.5) และมีการปฏิบัติที่ถูกต้องเมื่อ ถูกสุนัข/แมวกัดหรือข่วน จนมีเลือดออก (ร้อยละ 64.5) (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะประชากรกับคะแนนรวมของ ความรู้ ทัศนคติ และ การปฏิบัติ ในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า

ลักษณะประชากร	คะแนนรวม				p-value
	พอใช้ (n=31)	ปานกลาง (n=30)	ดี (n=22)	ดีมาก (n=41)	
อายุ (ปี)					0.48
15-24	4 (10.0)	12 (30.0)	11 (27.5)	13 (32.5)	
25-34	24 (35.3)	15 (22.1)	7 (10.3)	22 (32.4)	
35-44	3 (21.4)	2 (14.3)	3 (21.4)	6 (42.9)	
45-54	0	1(50.0)	1(50.0)	0	
การศึกษา					0.12
มัธยมต้น	8 (61.5)	1 (7.7)	3 (23.1)	1 (7.7)	
มัธยมปลายหรือ ปวช.	15 (19.0)	20 (25.3)	16 (20.3)	28 (35.4)	
อนุปริญญาหรือ ปวส.	4 (44.4)	2 (22.2)	2 (22.2)	1 (11.1)	
ปริญญาตรี หรือ สูงกว่า	4 (17.4)	7 (30.4)	1 (4.3)	11 (47.8)	
การผ่านการเรียนหลักสูตรผู้บังคับสุนัขทหาร					<0.001
ใช่	29 (35.4)	26 (31.7)	9 (11.0)	18 (22.0)	
กำลังศึกษาอยู่	2 (4.8)	4 (9.5)	13 (31.0)	23 (54.8)	
จำนวนปีที่เรียนผ่านหลักสูตรมาแล้ว					
กำลังศึกษาอยู่	2(4.8)	4(9.5)	13(30.9)	23(54.8)	
น้อยกว่า 1 ปี	15 (32.6)	13 (28.3)	5 (10.9)	13 (28.3)	
1-5 ปี	13 (41.9)	12 (38.7)	3 (9.7)	3 (9.7)	
มากกว่า 5 ปี	1 (20.0)	1 (20.0)	1 (20.0)	2 (40.0)	
อายุงาน (ปี)					0.57
น้อยกว่า 1 ปี	17 (24.3)	13 (18.6)	11 (15.7)	29 (41.4)	
1-5 ปี	13 (28.9)	26 (57.8)	9 (20.0)	7 (15.6)	
มากกว่า 5 ปี	1 (11.1)	1 (11.1)	2 (22.2)	5 (55.6)	
อาชีพก่อนมาเรียนหลักสูตรผู้บังคับสุนัขทหาร มีความเกี่ยวข้องกับการเลี้ยงสุนัข					0.001
เคยเลี้ยงสุนัข	26 (28.9)	24 (26.7)	16 (17.8)	24 (26.7)	
ไม่เคยเลี้ยงสุนัข	4 (21.1)	6 (31.6)	5 (26.3)	4 (21.1)	
ประกอบอาชีพอื่นที่เกี่ยวข้องกับสุนัข	1 (6.7)	0 (0.0)	1 (6.7)	13 (86.7)	
การเลี้ยงสุนัขและแมวที่บ้าน					0.007
ไม่เลี้ยงสุนัขและแมว	3 (27.3)	5 (45.5)	0 (0.0)	3 (27.3)	
สุนัข	25 (27.2)	22 (23.9)	16 (17.4)	29 (31.5)	
แมว	2 (22.2)	2 (22.2)	5 (55.6)	0 (0.0)	
สุนัขและแมว	1 (8.3)	1 (8.3)	1 (8.3)	9 (75.0)	

เมื่อพิจารณาการจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า กลุ่มที่มีระดับศึกษาระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า มีคะแนนรวมสูงสุดอยู่ในระดับดีมาก (ร้อยละ 47.8) ผู้ที่ผ่านการเรียนหลักสูตรผู้บังคับบัญชาทหาร มีคะแนนรวมสูงสุดอยู่ในระดับพอใช้ (ร้อยละ 35.4) โดยผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ มีคะแนนรวมสูงสุดในระดับดีมาก (ร้อยละ 54.8) ผู้ที่มีอายุงาน 1-5 ปี มีคะแนนรวมสูงสุดในระดับปานกลาง (ร้อยละ 57.8) ผู้ที่เคยประกอบอาชีพอื่นที่เกี่ยวข้องกับสุนัขมีคะแนนรวมสูงสุด ในระดับดีมาก (ร้อยละ 86.7) ผู้ที่เลี้ยงสุนัขและแมวมีคะแนนรวมสูงสุด ในระดับดีมาก (ร้อยละ 75) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ($p < 0.05$) ได้แก่ การผ่านการเรียนหลักสูตรผู้บังคับบัญชาทหาร อาชีพก่อนมาเรียนหลักสูตรผู้บังคับบัญชาทหารที่มีความเกี่ยวข้องกับสุนัข ตลอดจนการเลี้ยงสุนัขและแมวที่บ้าน (ตารางที่ 3)

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่องความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ได้มีการศึกษาในหลายประเทศ^{6,7} รวมทั้งประเทศไทย⁸ เพื่อเป็นการประเมินความรู้ ว่าประชาชนมีความรู้ในการป้องกันโรคในระดับใด ข้อใดคือความรู้ที่ผิด และข้อใดคือสิ่งที่ควรทำให้ประชาชนรับรู้ให้มากขึ้น เนื่องด้วยความรู้มีผลเกี่ยวโยงกันกับทัศนคติ ทัศนคติที่ดีและความรู้ที่ถูกต้อง จะนำมาซึ่งการปฏิบัติตนที่ถูกต้อง⁹ การศึกษาความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติ ในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า ของผู้บังคับบัญชาทหาร ในกองพันสุนัขทหารแห่งหนึ่ง พบว่า การให้ความรู้ในหลักสูตรการอบรมผู้บังคับบัญชาทหารของกองพันมีความสำคัญในการสร้างความรู้ที่ถูกต้อง ในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า¹⁰

การตอบคำถามในส่วนของทัศนคติ พบว่ามีทัศนคติที่ดีมากกว่า ไม่ดี โดยการผ่านหลักสูตรผู้บังคับบัญชาทหารมีผลต่อทัศนคติมากกว่าความรู้ในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า

การตอบคำถามเกี่ยวกับการปฏิบัติ พบว่ามีกรปฏิบัติที่ถูกต้องในการพาสัตว์เลี้ยงไปรับวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า แต่จำนวนตัวเลขมีเพียงร้อยละ 58.9 เท่านั้น ที่พาสัตว์เลี้ยงไปรับการฉีดวัคซีน ซึ่งเป็นตัวเลข

ที่ใกล้เคียงกับการศึกษาก่อนการณรงค์เรื่องการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในปี พ.ศ. 2550¹¹ ซึ่งในประเทศไทยค่าใช้จ่ายในการฉีดวัคซีนโรคพิษสุนัขบ้าไม่สูงมากนัก และมีบริการหน่วยเคลื่อนที่ของกรมปศุสัตว์ออกบริการฉีดวัคซีนให้สัตว์เลี้ยงของประชาชนเป็นประจำทุกปี จึงควรให้ความสำคัญกับการให้วัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสุนัขให้มากกว่านี้

ประโยชน์และการนำไปใช้ มีดังนี้ การจัดหลักสูตรอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับ ความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า จะเห็นได้ว่าผู้ที่ผ่านการอบรมมาแล้วมีคะแนนที่สูงและลดลงเมื่อจำนวนปีในการผ่านการฝึกอบรมเพิ่มสูงขึ้น จึงควรมีการจัดให้มีการทบทวนความรู้เมื่อผ่านหลักสูตรมาแล้วหลายปี ซึ่งอาจทำในรูปแบบของการศึกษาต่อเนื่อง จัดทำหลักสูตรทบทวนวิชา หรืออาจพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนขึ้นมาเป็นรูปแบบการพัฒนาองค์ความรู้ของหน่วยงานเอง เช่น การจัดหลักสูตรฝึกอบรมเฉพาะ การจัดการเมื่อถูกสุนัขกัด และการซ่อมแผน เป็นต้น นอกจากนี้ ควรปรับหลักสูตรให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับความรู้พื้นฐานของผู้เข้าเรียนหลักสูตรผู้บังคับบัญชาทหาร เช่น ผู้ที่มีอาชีพก่อนมาเรียนหลักสูตรผู้บังคับบัญชาทหารที่มีความเกี่ยวข้องกับสุนัข ตลอดจนการเลี้ยงสุนัขและแมวที่บ้าน จะเป็นผู้ที่ประสบการณ์มากสามารถแลกเปลี่ยนในการเรียนการสอนได้ โดยข้อจำกัดในการศึกษาค้นคว้านี้ ไม่ได้มีการศึกษาเปรียบเทียบในกลุ่มประชากรก่อนเข้าเรียนหลักสูตรผู้บังคับบัญชาทหารเนื่องจากไม่ตรงรอบของการรับผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรผู้บังคับบัญชาทหารรุ่นใหม่ จุดแข็งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ ทำในกลุ่มประชากรที่จำเพาะ มีความเสี่ยงสูงในการทำงานคลุกคลีกับสัตว์ที่สามารถเกิดโรคพิษสุนัขบ้าได้ จุดอ่อนจากการศึกษาค้นคว้านี้คือ ไม่สามารถหาความสัมพันธ์ด้านเพศได้ เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชายทั้งหมด ส่วนใหญ่เลี้ยงสุนัขอยู่ก่อนแล้ว และควรทำการศึกษาเปรียบเทียบในกลุ่มประชากรอื่น

การศึกษานี้พบว่าสิ่งที่ควรปรับปรุงในหลักสูตรเกี่ยวกับการป้องกันเกิดโรคพิษสุนัขบ้า ควรเน้นให้ทราบว่า สุนัขที่เป็นโรคพิษสุนัขบ้าไม่จำเป็นต้องดุร้ายทุกตัว โรคพิษสุนัขบ้าไม่สามารถรักษาให้หายได้ ควรพา

สัตว์เลี้ยงไปรับการฉีดวัคซีน และจัดหลักสูตรให้เหมาะสมกับระดับพื้นฐานการศึกษาของกำลังพล ที่แตกต่างกัน ตั้งแต่ระดับ มัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับปริญญาตรี การให้ความรู้และทัศนคติรวมทั้งแนวทางปฏิบัติ ในโรคติดต่อร้ายแรงจากสัตว์สู่คน ควรถือเป็นนโยบายในการส่งเสริมกำลังพลให้ปฏิบัติในการป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าอย่างถูกต้อง

ผลประโยชน์ทับซ้อน: ไม่มี

แหล่งเงินทุนสนับสนุน: ไม่มี

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ พลเอกศรุต นาควัชร พลตรีวิชัย ธาริฉัตร เจ้ากรมการสัตว์ทหารบก พันเอกภากร สวัสดิ์สิงห์ หัวหน้ากองส่งกำลังบำรุง กรมการสัตว์ทหารบก พันโทรักพงษ์ ตาใจ หัวหน้าแผนกจัดหา กรมการสัตว์ทหารบก

เอกสารอ้างอิง

1. Fook AR, Cliquets F, Finke S, Freulling C, Hemachudha T, Mani R, et al. Rabies. Nat Rev Dis Primers [Internet]. 2017[cited 2021 Mar 19];3:17091. Available from: <https://www.nature.com/articles/nrdp201791.pdf>
2. Sirimalaisuwan A. Zoonosis. Chiang Mai: Sombhorn Publishing;2018.
3. Duron S, Ertzscheid C, de Laval F, Manet G, Ficko C, Velut G,et al. Public health investigation in a military cAMP after diagnosis of rabies in a dog-Afghanistan, 2012.J Travel Med 2014;21:58-61.
4. Ministry of Public Health. Strategic plan of zero rabies project 2017-2020 under Her Royal Highness Princess Chulabhorn Mahidol project 2017-2020. Nonthaburi: Division of communicable diseases; 2017.
5. Division of communicable Disease. Rabies and dog bite questionnaire [Internet]2012 [cited 2021 Mar 19]. Available from: <http://r36.ddc.moph.go.th/r36/document/view/17/238>.
6. Matibag GC, Kamigaki T, Kumarasiri PV, Wijewardana TG, Kalupahana AW, Dissanayake DR, et al. Knowledge, attitudes, and practices survey of rabies in a community in Sri Lanka. Environ Health Prev Med 2007;12:84-9.
7. Davlin SL, Lapiz SM, Miranda ME, Murray KO. Knowledge, attitudes, and practices regarding rabies in Filipinos following implementation of the Bohol Rabies prevention and elimination programme. Epidemiol Infect 2014;142:1476-85.
8. Sagarasearane O, Hinjoy S, Chuxnum T, Chantean T, Smithsuwan P, Jorhor N, et al. Survey of knowledge, attitude, and practice initiated by an investigation of a human rabies death in Chanthaburi province, Thailand, 2015.OSIR 2017: 10(3); 1-8.
9. Rakpanit S, Vaeteewootacharn K. Factors associated with dog owner's behavior on rabies prevention in Muang District, Buriram province. Journal of Nursing and Health Care 2018; 36(2):158-66.
10. Ntampaka P, Nyaga PN, Niragire F, Gathumbi JK, Tukei M. Knowledge, attitudes and practices regarding rabies and its control among dog owners in Kigali city, Rwanda. PLoS One [Internet]. 2019[cited 2021 Oct 21];14(8):e0210044. Available from: <https://journals.plos.org/plosone/article/file?id=10.1371/journal.pone.0210044&type=printable>
11. Sambo M, Lembo T, Cleaveland S, Ferguson HM, Sikana L, Simon C, et al. Knowledge, attitudes and practices (KAP) about rabies prevention and control: a community survey in Tanzania. PLoS Negl Trop Dis [Internet]. 2014[cited 2021 Oct 21] 4;8(12):e3310. Available from: <https://journals.plos.org/plosntds/article/file?id=10.1371/journal.pntd.0003310&type=printable>